

TEN GELEIDE

Leon Candau
Voorzitter

1.- HET NIEUWE KLEEDJE VAN LACA TIJDINGEN

De publicatie van het vierde en laatste nummer van de dertiende jaargang van ons tijdschrift is niet onopgemerkt gebleven. Meerdere lovende seintjes werden ons telefonisch overgemaakt. De Brusselse Hoofdstedelijke Bibliotheek hernieuwde prompt, na een tamelijk lange onderbreking, haar lidmaatschap en bestelde de ontbrekende nummers van de laatste vijf jaargangen. Het weekblad "Brussel Deze Week", wijdde op 1 augustus j.l. spontaan een heel positief artikel aan de oorzaken die leidden tot een modernere redactionele aanpak en loofde de goedogende facelift van het tijdschrift.

Ook de Dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestelde intussen de volledige uitgavenreeks van ons tijdschrift en schreef zich in als lid van LACA.

De heer S. Feremans, momenteel privé-secretaris van Staatssecretaris Bautmans, die zich onlangs in Laken kwam vestigen, liet zijn oog vallen op het BDW-artikel en nam contact op met onze kring. Tot ons genoegen nam hij reeds deel aan onze jongste vergadering op 24 augustus II. Hij overweegt een aansluiting bij het kernteam van zodra hij dit met zijn werkzaamheden kan combineren.

Deze en nog andere gelijkgezinde reacties hebben ons veel genoegen gedaan. Wij zijn ook zeer dankbaar voor al die aanmoedigende signalen. Met deze treden we gesterkt een nieuwe heemkundige periode tegemoet!

2.- LACA DANKT

Ons trouw lid, de Heer M. Verheyleweghen, stuurde ons een oude groepsfoto, genomen in 1902, met leerlingen van de Franstalige Lakense middelbare jongensschool. We danken hem hiervoor van harte. Zulk een zeldzaam document wil LACA dan ook met voorrang in haar tijdschrift opnemen. Maar bij een plaatje hoort een praatje. Gelukkig vonden wij in de Franstalige Lakense bibliotheek een brochure, handelend over de ont-

staansgeschiedenis en ontwikkeling van de eerste openbare lokale middelbare onderwijsinstelling ¹.

Tijdens de oorlogsperiode (1917) wou de oud-leerlingenbond van de school een huldebetoon brengen aan de stichters en de eerste leerkrachten van het instituut maar tevens een uitvoerige stand van zaken aanreiken na meer dan drie decennia.

Elk drukwerk, hoe onschuldig ook, werd toen onderworpen aan censuurmaatregelen die de Duitse bezetter had uitgevaardigd. Pittig detail hiermee verbonden: de publicatie van de geplande brochure kon enkel toegestaan worden wanneer de tekst in het Nederlands zou vertaald worden. Om begrijpelijke redenen werd deze "minnelijke schikking" door de initiatiefnemers zelfs niet in overweging genomen. Zo kwam het dan dat de brochure pas na de wapenstilstand zou verschijnen.

Het drukwerk biedt voldoende stof om inzicht te verwerven in de sociopolitieke denkwereld van de voormalige plaatselijke bestuurders. Er wordt gewerkt aan een uitgebreid artikel over de school dat later in ons tijdschrift zal verschijnen. Toch nu reeds enkele wetenswaardigheden.

Arthur Cosyn, een van de eerste ingeschrevenen in 1879 die later heel wat historisch materiaal over Laken bij elkaar schreef, verzorgde een inleidende tekst. We vernemen dat de Lakense gemeenteraad op 2 september 1879 bij meerderheid van stemmen de beslissing goedkeurde. De school opende haar deuren op 1 oktober van hetzelfde jaar in een privé-woning, gelegen aan de Koninginnenlaan (nummer 206 in 1914). 61 leerlingen, verdeeld over een voorbereidend jaar en de twee eerste leerjaren van het middelbaar onderwijs werden ingeschreven. Later verhuisde de school naar de Maria-Christinastraat. De tot buiten de Belgische grenzen bekende zang- en muzikleraar M. Duysburgh behoorde gedurende de eerste jaren tot het lerarenkorps van de instelling!

Op 2 augustus 1881 reeds bevestigde de toenmalige Minister van Openbaar Onderwijs, Pierre Van Humbeek, dat bij Koninklijk Besluit niet alleen de Franstalige middelbare jongensschool maar ook de middelbare meisjesschool door de Staat overgenomen werden.

Gelijktijdig met de gestadige aanwas van de Lakense bevolking steeg het aantal inschrijvingen van jaar tot jaar. Bij de aanvang van de WO I registreerde de school reeds 370 leerlingen. Het schooljaar 1918/1919 (4

¹ Léopold Pléeck, Historique de l'Ecole moyenne pour garçons de Laeken ; Ed. Association post-scolaire ; Impr. J.De Vleeschouwer LAEKEN, 1917, 61 p.

jaar later dus) startte met 500 leerlingen. Deze cijfergegevens tonen onomstootbaar aan dat dit franstalige liberale gemeentelijke onderwijsproject, gestimuleerd door burgemeester Emile Bockstael, in hun ogen een schot in de roos was!

De in bijlage gepubliceerde foto toont ons een groep leerlingen waarvan we de identiteit niet kennen. Elke inlichting hieromtrent zou ons zeer welkom zijn!

3.- LACA KALENDER 2003

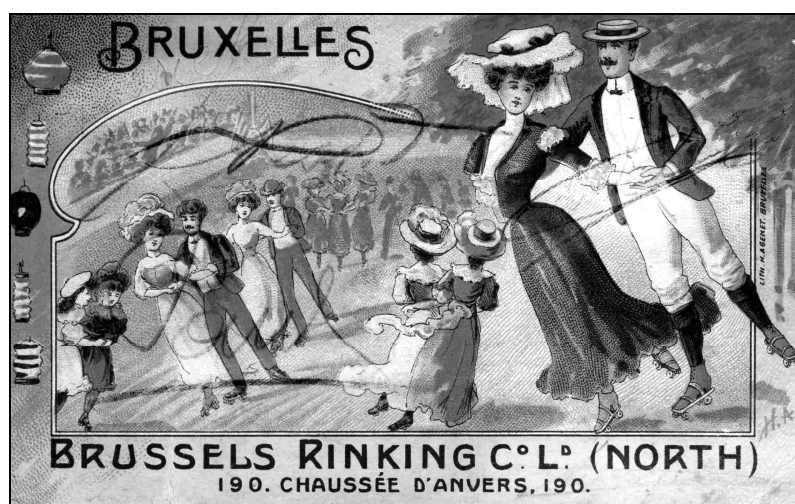
Daar de belangstelling voor deze jaarlijkse uitgave nog steeds levendig blijft wordt de reeks verder gezet. Voor 2003 werd als thema gekozen "Oorden van genoeglijke ontspanning".

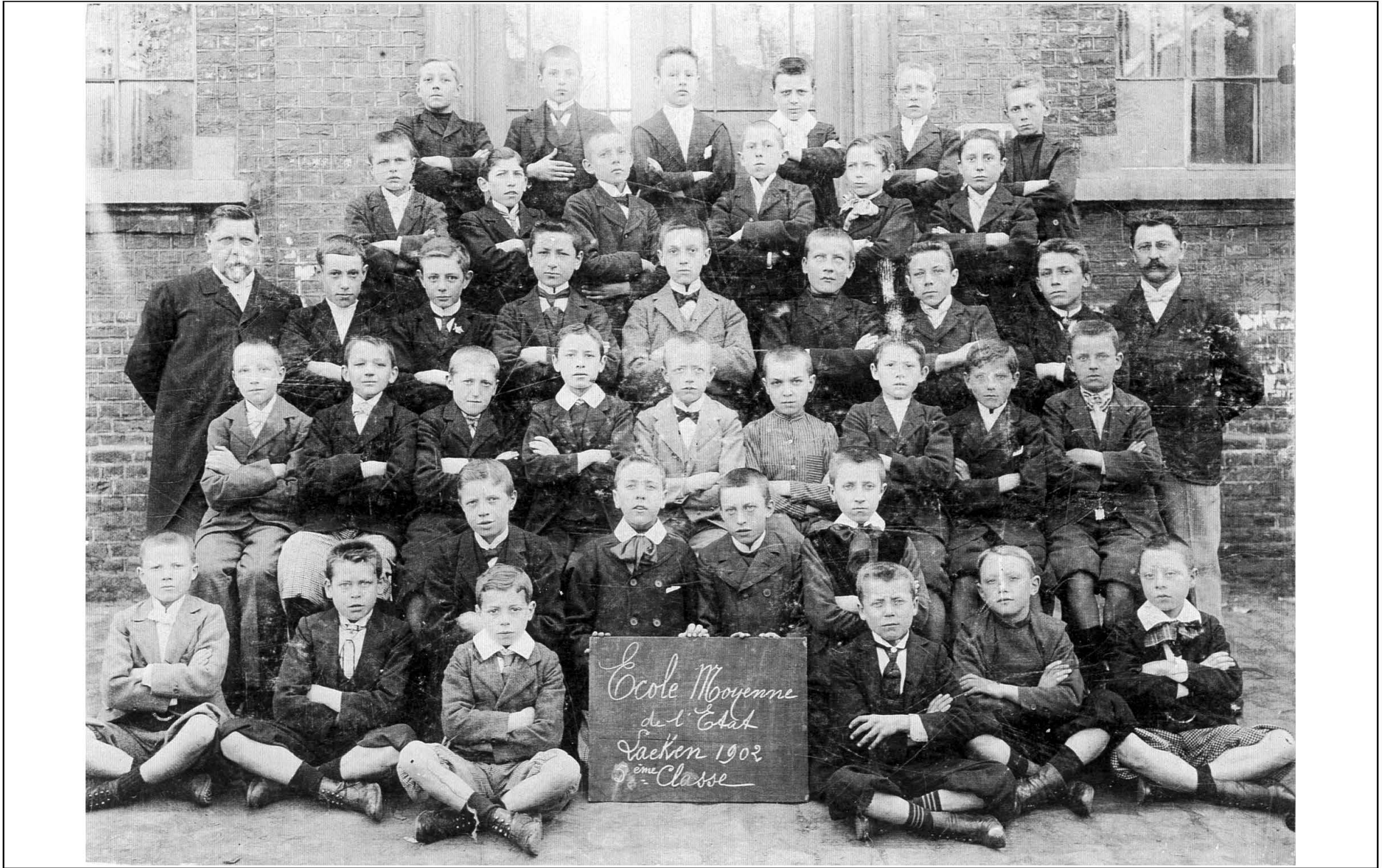
Een aantal nooit eerder gepubliceerde illustraties werden tot een mooi geheel gebundeld. De getoonde plaatsen oefenden gedurende vele jaren een grote aantrekkingskracht uit op de bevolking. De tijd heeft ze allen opgeslokt: uitspanningen, restaurants, hotels, schaatsbanen, recreatieparken, dancings enz.

De prijs voor dit drukwerk bleef ongewijzigd (7,5 Euro). Geïnteresseerden kunnen nu reeds bestellen door overschrijving van het bedrag op rekening van LACA - 068-2095230-57 - p/a Penningmeester E. Christiaens - Pr Bolslaan 136 - 1020 Brussel. Vermelden: KALENDER 2003 en verzenden of afhalen. Voor verzendingskosten wordt een bijkomend bedrag van 2,5 Eur gevraagd. De kalender kan ook afgehaald worden op voornoemd adres na telefonisch contact, liefst buiten de diensturen, 02/478.55.85.

Het belooft weer een mooie uitgave te worden! Noblesse oblige!

Coverblad van de nieuwe LACA kalender 2003

OMTRENT MONUMENTEN, GEDENKTEKENS EN EREPERKEN VOOR MILITAIRE EN BURGERLIJKE SLACHTOFFERS VAN BEIDE WERELDOORLOGEN IN LAKEN

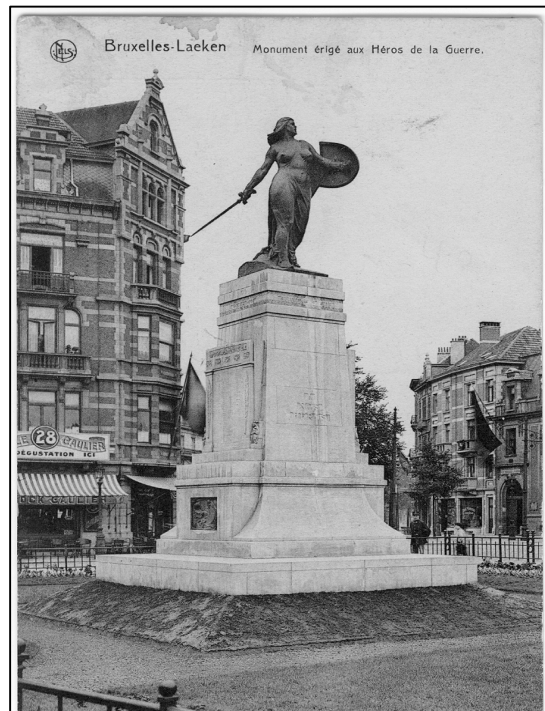
L. Candau

Deel 1

*We are the Dead, Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved and were loved, and now we lie
in Flanders fields*
(uit : In Flanders fields – John Mc Crae)

Wij zijn de doden. Zo-even leefden wij.
Wij dronken dauw. De zon zagen we zakken.
Wij kusten en werden gekust. Nu rusten wij
In Vlaamse velden voor de Vlaamse kust.

(hertaling door Tom Lanoye)

1. INLEIDING

In 2001 vroeg de redactie van de krant De Standaard aan de auteur Tom Lanoye om een aantal gedichten van Britse War Poets, zoals Wilfred Owen, Siegfried Sassoon e.a. te bewerken in het Nederlands. Dat initiatief groeide uit tot het project "Niemandland" dat de hele maand november in de krant liep in de katern "Opinies". De eerste bijdrage verscheen op zaterdag 31 oktober/1 november 2001.

De lectuur van deze gedichten, ontstaan tijdens Wereldoorlog I, "den Grooten Oorlog", inspireerde ons om een onderzoek te wijden aan de diverse Lakense oorlogsgedenktekens. Het kan niet ontkend worden dat er de laatste jaren een groeiende belangstelling ontstond voor de 19^e eeuwse architectuur, de schilder- en beeldhouwkunst, maar ook dat een vereniging zoals Epitaaf, met zetel in Laken, een toenemende interesse weet op te wekken voor de grafarchitectuur (funeraire archeologie) uit die periode.

We vroegen ons af of over het rijke patrimonium aan oorlogsgedenktekens in België reeds enige literatuur gepubliceerd werd. Het Verbond voor

Heemkunde, Gouw Vlaams Brabant, bij monde van de Heer H. Vannoppen, verwees ons naar twee basiswerken, hieronder genoemd, waarvoor dank.

- Driemaandelijks tijdschrift voor Vlaanderen "Ons Heem", uitgegeven door het Verbond voor Heemkunde – Jaargang 52, nummer 4 – 1998. Deze aflevering groeide uit tot een themanummer onder de titel : "Pro Memorie, Monumenten voor de Grote oorlog", met bijdragen van verschillende auteurs : H. Van Royen, H. Vannoppen, C. Vandervelde e.a.
- Mariette Jacobs: "Zij, die vielen als helden ... Een cultuurhistorische analyse en inventaris van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen". Deel I en Deel II, uitgegeven door de Dienst voor Cultuur West-Vlaanderen, Brugge 1995.

Na bestudering van deze uiterst belangrijke werken werd het mogelijk een meerwaarde toe te voegen aan wat anders wellicht op een goedbedoeld maar zakelijk feitenrelaas zou uitgelopen zijn. We vonden gemotiveerde antwoorden op de vele vragen die we ons bij de aanvang van het onderzoek stelden:

- Van waar komt de behoefte om oorlogsmonumenten op te richten?
- Wie nam het initiatief ?
- Heeft de overheid het oprichten van gedenktekens aangemoedigd?
- Wie financierde deze monumenten ?
- Is het zinvol deze gedenktekens als erfgoed te beschouwen en te beschermen ?
- Gaat er anno 2002 nog een boodschap uit van deze gedenktekens, en welke ?

Het artikel van de Heer H. Vannoppen, "Oorlogsmonumenten in Midden Brabant – Een nieuwe benaderingswijze", verschenen in "Ons Heem", reikt ons op verhelderende wijze een werkschema aan om de Lakense gedenktekens in een ruimer verband te bespreken en onze lezers heel wat begeleidend achtergronden aan te bieden.

Onze bijdrage pretendeert evenwel geen volledigheid, ze wil slechts een bescheiden aanzet zijn om eventueel in de toekomst en in samenwerkingsverband met andere heemkringen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tot een degelijke inventarisering en analyse van alle gedenktekens uit de regio te komen. Hopelijk blijft het niet bij een vrome wens.

2. NA WO I ... EEN MONUMENTENRAGE!

Na het ondertekenen van de wapenstilstand op 11 november 1918 werden in alle Belgische steden en dorpen, één of zelfs meerdere monumenten en gedenkplaten opgericht en aangebracht om de slachtoffers van de oorlog, militairen en burgers, te eren en de herinnering aan hun droevig lot voor het nageslacht te bewaren. Dit verschijnsel werd echter in heel West-Europa waargenomen. Men kan hier van een werkelijke "statuomanie" spreken. Hoe is dit verschijnsel te verklaren ?

Bij het bestuderen van de Klassieke Oudheid stelt men vast dat gemeenschappen in alle culturen steeds de behoefte aanvoelden om grote gebeurtenissen en belangrijke personen in herinnering te brengen en te behouden . Men maakte hiervoor gebruik van diverse symbolen die men in steen of brons aanbracht. Enkele voorbeelden :

- De oudste vormen vinden we bij de Perzen. Zij richtten graftekens op, steles genaamd, die soms bestonden uit een eenvoudige staande marmerplaat met reliëf, soms uit een meer bewerkt bouwsel.
- Eens ontdaan van hun oorspronkelijke sacrale functie verkondigen de Egyptische obelisk en piramides vandaag de roem van de Farao's.
- Gedenkstenen, zuilen, standbeelden werden in Griekse en Romeinse steden opgericht, bijvoorbeeld de "Nike-figuur", godin van de overwinning in Athene, de zuil van Trajanus en diverse praalbogen in Rome.
- In de Germaanse wereld duiken dan weer rune- en grafstenen op.
- Met de verbreiding van het Christendom in West-Europa ontwikkelde zich een zeer specifieke vormen- en symbolentaal. Het kruis, herinneringskapellen, kerken en kloosters die als gedenkteken een belangrijke plaats innamen.
- Tijdens de Renaissance grepen de kunstenaars weer terug naar de Klassieke vormtaal. Er ontstonden rijkversierde grafkapellen, ruitersstandbeelden, fonteinen bekroond met mythologische figuren of afbeeldingen van beroemde personen.

En zo belanden we in de 19^e eeuw waarin de Romantische stroming, gevoed door vrijheidsdrang en nationaal realisme over Europa uitwaaierte. Er ontstond, ook in België, een overdreven ijver om standbeelden op te richten, vooral in de steden. In de nog jonge Belgische Staat werden de beeldhouwers door de overheid overstelpt met opdrachten om belangrijke

figuren uit het roemrijke verleden van de natie in herinnering te roepen bij de bevolking, bijvoorbeeld : de Graven Egmont en Hoorn in Brussel, het herinneringsmonument aan de strijders voor het onafhankelijke België in Tienen, Ambiorix in Tongeren, Rubens in Antwerpen en vele, vele andere. Maar ook zagen nieuwe symbolen het licht, symbolen die uitdrukking gaven aan triomf of ellende. De funeraire symboliek kende een nooit geziene bloei. Naast die nieuwe symbolen ontstonden ook nieuwe geplogenheden. Op kerkhoven vindt men, schouderleunend naast elkaar, de graven van logebroeders met afgeknotte zuil en grafzerken met christelijke motieven.

Pas op het einde van de 19^e eeuw ontstond er een nieuw type monument, het oorlogsgedenkteken voor gewone soldaten. In de loop van deze eeuw ging men over naar een nieuw rekruteringsysteem. Er werd afgestapt van de huurlingenlegers, eerst in de Verenigde Staten, daarna in Europa. De effectieven werden vervangen door dienstplichtige burgers en beroepssoldaten. Zij zouden vechten vanuit een patriottische ingesteldheid... Na de Secessieoorlog (1861-1865) werd in bijna elke stad of dorp in het Noorden en Zuiden van de Verenigde Staten een gedenkteken voor de eigen oorlogsslachtoffers opgericht. Hun namen en de plaatsen waar ze sneuvelden of gevochten hadden werden op deze monumenten aangebracht. Beelden van soldaten in diverse houdingen bekroonden het geheel. Dit verschijnsel werd pas waargenomen in West-Europa na de Eerste Wereldoorlog.

Volgens M. Jacobs (zie supra) is de monumentenrage na WO I als volgt te verklaren :

- Ongetwijfeld werkt de romantiek nog verder door in de twintigste eeuw.
- Niet te onderschatten is echter het feit dat de Belgische bevolking diep geschokt was door de schending van de neutraliteitsvereenkomst gepleegd door het Duitse Keizerrijk. Bovendien had het doorstane oorlogsleed en de 36.000 gesneuvelden diepe sporen nagelaten.
- Tenslotte kan nog een derde reden vermeld worden die zeker van doorslaggevende aard was. Door de toenemende liberalisering en democratisering in het Europese denken werd het mogelijk gedenktekens op te richten voor groepen gevallen burgerlijke oorlogsslachtoffers, gesneuvelde soldaten, ja zelfs voor een enkele burger of een enkele soldaat. We denken aan het monument aan

Gabrielle Petit en het bijzetten van de Onbekende Soldaat aan de Congresskolom in Brussel Stad.

3. REACTIES VAN DE OVERHEID TEGENOVER DE MONUMENTENIJVER

Op 27 maart 1919 richtte de Minister van Binnenlandse Zaken, Graaf Charles de Broqueville, een schrijven aan alle provinciegouverneurs. Deze ministeriële boodschap kan beschouwd worden als een definitieve richtlijn met betrekking tot het oprichten van oorlogsmonumenten. Hij decreteerde dat alle subsidieaanvragen voor het oprichten van oorlogsgedenktekens door openbare besturen op het Ministerie van Binnenlandse Zaken moeten gecentraliseerd worden. Bovendien ging zijn persoonlijke voorkeur uit naar het subsidiëren van gedenkplaten en het planten van vrijheidsbomen. Wat dit laatste betreft dient gezegd dat ook de Minister van Landbouw, Baron Ruzette, op 7 mei 1919 zijn algehele steun toezegde aan dit soort initiatieven.

De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen drong er op 27 oktober 1919 bij de ministers van Kunsten en Wetenschappen en van Justitie op aan om officiële richtlijnen op te stellen voor de gemeenten die de wil te kennen gaven om een oorlogsmonument op te richten. De Commissie betreunde evenwel dat een groot deel van de reeds bestaande monumenten een bedroevende banaliteit ten toon spreidde.

Op 30 oktober 1919 stuurde de Minister van Justitie, de Heer Emile Vandervelde, aan alle kerkfabrieken een circulaire om hen erop te wijzen dat geen enkele gedenkplaat of monument in de kerken mocht geplaatst of opgericht worden zonder zijn toelating.

Op 27 mei 1920 dan verstuurde de Minister van Kunsten en Wetenschappen, de Heer Jules Destrée, een circulaire aan de Provinciegouverneurs. Hij vroeg zich af of het wel opportuun was dat elke gemeente, elke instelling en elk beroep een gedenkteken wil oprichten. Hij vreesde er zelfs voor dat een te grote verscheidenheid aan monumenten zou kunnen leiden tot wansmakelijkheid en banaliteit! Daarom pleitte hij ervoor de oprichting van monumenten uit te stellen tot wanneer er gunstigere economische tijden voor de deur stonden. Tenslotte vroeg hij de gouverneurs de gemeenten erop te willen wijzen dat financiële tussenkomst van de Staat slechts mogelijk kan zijn indien vooraf de plannen, bestekken en ontwerpen, aan het bestuur voor Schone Kunsten worden voorgelegd en

de artistieke waarde ervan erkend is. (Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie, 61/1919, p. 91)

Uit hetgeen voorafgaat blijkt dat de overheid laattijdig reageerde op en een gereserveerde houding aannam ten overstaan van de talrijke spontaan genomen lokale initiatieven. Het blijkt tevens dat de overheid aarzelde om een duidelijk standpunt in te nemen en dat haar interventies enkel terug te voeren waren tot zeer strikte subsidiebeperkingen.

Op 3 juni 1932, ruim tien jaar na de Wapenstilstand, stuurde de Minister van Binnenlandse Zaken een brief aan de provinciegouverneurs met o.a. de volgende aanbeveling:

“voortaan zullen de gemeenten hun aanvragen tot het oprichten van oorlogsgedenktekens voor advies overmaken aan het Ministerie van Landsverdediging.”

Twee jaar later nog, op 31 augustus 1934, reageerde de Minister van Openbaar Onderwijs:

“De gemeentebesturen worden verzocht voortaan de nieuwe ontwerpen van oorlogsmonumenten aan een onderzoek door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen voor te leggen.”

Er dient evenwel te worden vermeld dat al deze ministeriële aanbevelingen, die trouwens niet bindend waren, in vele gevallen door de gemeenten niet geëerbiedigd werden. De ijver van de talrijke oudstrijdersverenigingen, lokale feitelijke verenigingen en comités die de herdenking van de doden als een morele plicht beschouwden, was niet te stuiten. De overheid werd als het ware voorbijgestreefd door de veelheid aan spontane initiatieven.

Een groot aantal van deze spontane initiatieven kon echter niet van de grond komen zonder financiële participatie van de overheid. In 1919 had de regering als stelregel aangenomen dat zij alleen financieel zou tussenbeide komen voor de oprichting van nationale en provinciale gedenktekens. Zij aanzag dus de oprichting van alle andere monumenten als een lokale of gemeentelijke aangelegenheid waarin zij, rekening houdend met de gemeentelijke autonomie, meende zich niet te moeten mengen.

In andere kringen dan weer werd het idee geopperd dat de Commissie voor Monumenten en Landschappen *“de vrije ontluiking van de kunstmanifestaties, ontsproten aan de ontwikkeling van het nationale gevoel in de schoot van de bevolking, niet aan banden moest leggen.”*

Men zou deze mening als volgt kunnen verwoorden: de artistieke waarde van de oorlogsmonumenten wordt ondergeschikt gemaakt aan de patriottische beweegredenen van de initiatiefnemers. Deze opvatting sluit dan weer aan bij de 19^e eeuwse houding van de overheid die het Belgisch

nationaal bewustzijn wou stimuleren door de oprichting van een massa standbeelden ter ere van de “groten” uit het nationale verleden, een opvatting die reeds in ons vorig hoofdstuk ter sprake kwam.

4. EEN TERUGBLIK OP DE INITIATIEFNEMERS

a. Algemeen overzicht

Uit de monumentenrage, hiervoor besproken, kan ook de veelheid en verscheidenheid van hen die de aanzet gaven afgeleid worden. Hieronder volgt een summiere classificatie van de monumenten met vermelding van de initiatiefnemers.

Nationale, provinciale en regionale monumenten

In het Belgische Staatsblad van 1 augustus 1919 verscheen een wet van 14 juli 1919 waarbij aangekondigd werd dat de in de loop van WO I gesneuvelden en de ter dood veroordeelde burgers zullen herdacht worden. Alle namen van de betrokkenen zullen ingeschreven worden in een register dat in het Paleis der Natie zal berusten. Deze namen zullen op kosten van de Staat gebeiteld worden op de binnenmuren van het Justitiepaleis en opgenomen in een speciaal daartoe bestemd gemeentelijk register. De verwezenlijking van dit initiatief kwam echter nooit tot stand.

Een bijzondere plaats neemt het in Vlaanderen opgerichte IJzertorenmonument in. De oprichtingsgeschiedenis ervan vangt aan in 1916, tijdens de oorlog, met de stichting van het Comité voor Heldenhulde, later omgevormd tot IJzerbedevaartcomité. Het is relevant voor de groei van de Vlaamsgezindheid en de bijkomende religieuze dimensie. Bedoeld als rouwhulde voor de gevallen Vlaamsbewuste soldaten speelde het ook een rol in de internationale vredesbeweging en de strijd tegen het Belgische Franstalige establishment.

Als tegenhanger werd veel later, in 1938, in Nieuwpoort het gedenkteken voor Koning Albert gebouwd. Initiatiefnemers waren diverse vaderlandse oudstrijdersverenigingen.

Gemeentelijke monumenten

In de meeste gemeenten zijn het de plaatselijke oud-strijders of patriottische kringen die het initiatief namen. Aangezien de financiering vaak ontspoorde, zullen de gemeentelijke overheden op een gegeven ogenblik het initiatief overnemen.

Parochiale gedenktekens

Parochiale kringen of – individuen volgden de kerkelijke wens om de eigen parochianen binnen de plaatselijke kerkgemeenschap te herdenken (gedenktafels, kapellen, glasramen, e.a.).

Militaire monumenten

Zij kwamen tot stand op initiatief van de verbroederingen van diverse regimenten of krijgsmachtdelen.

Buitenlandse gedenktekens

De gedenktekens van geallieerde oorsprong (Franse, Britse, Canadese en Amerikaanse) ter herdenking van de eigen slachtoffers kwamen tot stand op initiatief van de respectievelijke overheden. De meest bekende zijn de Britse Menenpoort in Ieper en het Franse monument op de Kemmelberg in Loker.

Gedenktekens van instellingen en groeperingen

Vele plaatselijke scholen namen vaak het initiatief om gedenktafels aan te brengen voor het tijdens de oorlog omgekomen personeel en de leerlingen. In vele instellingen zorgden comités en individuele personen om de slachtoffers van de eigen beroepsgroep te herdenken (post, telegraaf en telefoon, spoorwegen, kanaaldienst, rijkswacht, politie, e.a.).

b. Wie nam het initiatief in Laken ?

Net zoals in de meeste gemeenten gaf een patriottische vereniging, met name "Le Cercle Patriotique de Laeken" de aanzet. Een afwijkend gegeven: nog in volle oorlog nam een afvaardiging van deze kring contact op met een plaatselijke beeldhouwer, de Heer Pierre De Soete, wonende op de Emile Bockstaellaan 132. Maar laten we de Heer De Soete zelf aan het woord, die zijn verhaal hieromtrent neerschreef in een brief gericht aan de Burgemeester en het Schepencollege van Laken op 29 juni 1920¹.

"In de loop van 1917 boden enkele afgevaardigden van de Lakense vaderlandslievende kring zich aan in mijn atelier en gaven mij de opdracht om een studie te maken van een herdenkingsmonument voor de plaatselijke oorlogsslachtoffers. Ik kende echter geen enkele van deze personen. Ik geloof dat hun keuze op mij gevallen was naar aanleiding van een tentoonstelling van oorlogsgedenktekens die ik in juli klandestien had

¹ Pers. Doc. Auteur (farde ARLAC) – Gift ex-voorzitter ARLAC – de Heer Vilain (overleden 17 juni 1995)

georganiseerd in mijn atelier. Terloops weze gezegd dat deze tentoonstelling mij een veroordeling door de bezetter heeft gekost: 10 dagen gevangenis, een boete van 100 Mark en de inbeslagname van 15 beeldhouwwerken.

In de loop van januari 1918 kon ik reeds mijn eerste project, uitgevoerd in klei op 1/3 van de ware grootte, ter beoordeling voorstellen aan voornoemde kring. Dit gebeurde in aanwezigheid van de Heer Burgemeester Bockstael die mijn werk als zeer waardevol beschouwde, maar tevens opmerkte dat het niet mogelijk was om nog tijdens de bezetting de nodige subsidies voor een oorlogsmonument ter stemming te leggen.

De Heer Siron, uit Strombeek, schonk mij een voorschot van 1.500 Fr. en de Heer Bourriez overhandigde mij een bedrag van 2.500 Fr. in naam van de "Cercle Patriotique".

In de loop van de maand februari kreeg ik nog het bezoek van het gemeenteraadslid A. Cosyn. Hij stelde mij enkele wijzigingen voor maar vond persoonlijk dat mijn werk zeer geslaagd was. Deze contacten sterkten mij in de overtuiging dat ik in volle vertrouwen aan mijn project kon verder werken ..."

Tot hier de getuigenis van de Heer P. De Soete.

Het aanslepen van de oorlog verhinderde alle verdere contacten. In een chronologische tabel, opgesteld op 25 januari 1923, ten behoeve van het Brusselse Stadsbestuur met betrekking tot de oprichting van het Lakense monument aan de gesneuvelden, vinden wij enkele preciseringen die een nieuw licht werpen op de gebeurtenissen².

"Aanvang 1919 hernieuwt de "Cercle Patriotique" zijn intentie om aan de gemeente Laken een monument aan te bieden ter herdenking van de plaatselijke militaire oorlogsslachtoffers. Er wordt voorgesteld dit gedenkteken op te richten op het Lakense kerkhof.

De vaderlandslievende kring maakt zich sterk om de onkosten te dekken met de opbrengsten van feestelijkheden en een openbare inschrijving. Tenslotte slaagt de kring erin een vergadering te beleggen in het atelier De Soete, waaraan ook meerdere gemeenteraadsliden deelnemen. Na de vergadering die plaats vond op 30 mei 1919 besluit de voltallige gemeenteraad het project ter goedkeuring voor te leggen aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

² Idem

Na een gunstige en lovende beoordeling door de Commissie nodigt het Lakense gemeentebestuur de beeldhouwer uit zijn project in te dienen. Deze beslissing werd genomen op 5 januari 1920 ..."

Die na-oorlogse tijd ging echter gepaard met een aantal gebeurtenissen die een rem zouden zijn voor een snelle verwezenlijking van het geplande monument.

- In Laken werd een nieuwe vaderlandslievende kring gesticht : "l'Amicale Laekenoise des Anciens Combattants – Lakensche Vriendenkring van Oudstrijders".
- Laken stond op de drempel van de aanhechting bij Brussel, met de wet van 30 maart 1921 die in voege zou treden op 30 mei 1921.
- De bedenkelijke gezondheidstoestand van Burgemeester Bockstael, die op 26 februari 1920 zou overlijden, vertraagde het normaal verloop van de gemeentelijke administratie.

Na deze overwegingen keren we nog even terug naar de hierboven aangehaalde chronologische tabel :

"Op 21 januari 1920 richt een andere Lakense beeldhouwer, de heer M. Desmaré, zich tot de gemeenteraad. Hij beweert over inlichtingen te beschikken dat op het gemeentebestuur beroep gedaan wordt om een subsidie van 80.000 Fr. toe te kennen voor de oprichting van een herdenkingsmonument, aangeboden door de "Cercle Patriotique". In dit geval vraagt hij ook een project te mogen indienen.

Op 13 maart 1920 vraagt het schepencollege aan de "Cercle Patriotique" of de aanvaarding van het monument, aangeboden door de Kring, aan de gemeenteraad ter goedkeuring mag voorgelegd worden.

Op 18 april 1920 antwoordt de kring en voegt er een afschrift aan toe van de brief, reeds verstuurd op 22 februari 1920. In deze brief werd gemeld dat de kostprijs van de oprichting van het monument de som van 80.000 Fr. zou bedragen. De kring zou derhalve op een gemeentelijke subsidie van 50.000 Fr. moeten kunnen rekenen. Ook rekende de kring op een bijkomende subsidie van de Staat of de Provincie. Hoe dan ook zou de kring alles in het werk stellen om ruchtbaarheid te geven aan het vaderlandslievende initiatief bij de bevolking teneinde de gevraagde subsidie te drukken. Als blijk van goede wil werd reeds een voorschot van 2.500 Fr. aan beeldhouwer De Soete overgemaakt".

Uit dit alles blijkt dat de oprichting van het monument een aanzienlijke vertraging zou oplopen.

(wordt vervolgd)

ROYAL LAEKEN TENNIS CLUB: bijna een eeuw tennis

J. Fransman

In 1910 besloten Lakense tennisliefhebbers, die lid waren van de befaamde Leopold Tennisclub te Ukkel, gesticht in 1898, in de eigen gemeente te starten met een tennisclub.

Er werd gestart op een grasveld (aanvankelijk was tennis "lawn-tennis") van "La Laiterie du Château des Canons".

In 1911 werd Frans Reper, 18 jaar, tot voorzitter verkozen. Hij zou het 65 jaar lang blijven, waarschijnlijk een duurrecord in de geschiedenis van het Belgische tennis.

Dankzij het succes en de hulp van burgemeester Max

werd, enkele maanden voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog, voor een eerste maal verhuisd naar een eigen terrein, in gemalen baksteen, en een clubhuis (kostprijs: 2.880 Fr.) in de Reper-Vrevenstraat.

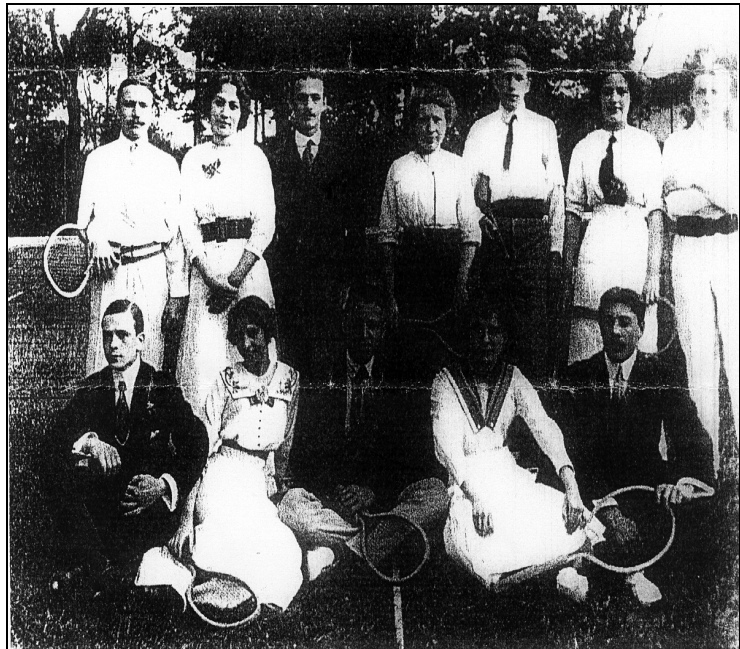
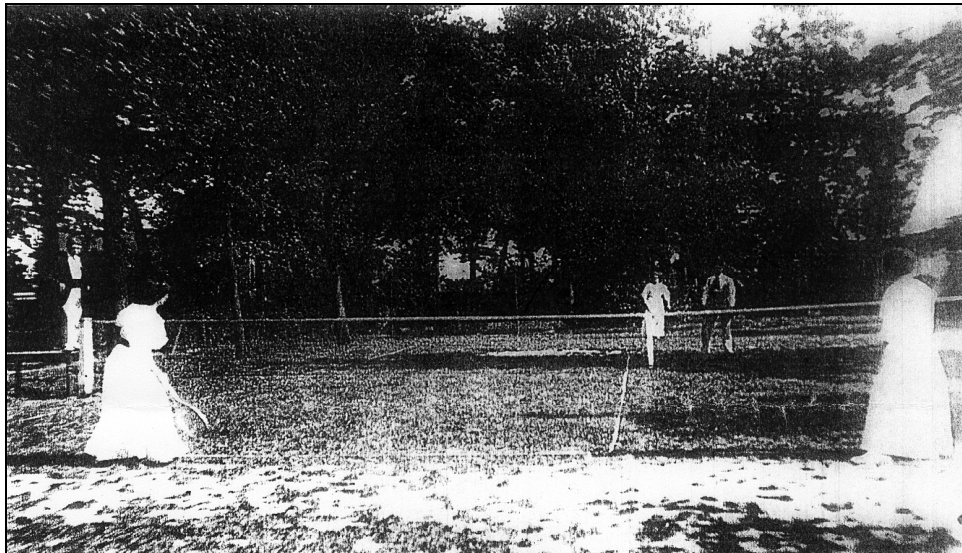
Na de oorlog kwam er een tweede terrein. Door de wereldtentoonstelling in de dertiger jaren – en opnieuw met de steun van burgemeester Max – kreeg de club aan de Keizerin Charlottelaan ruimte voor vier terreinen met clubhuis.

De tweede wereldoorlog gooide opnieuw roet in het eten maar de Bevrijding gaf, in 1944, aanleiding tot een memorabel feest met de Engelse Cold Stream Guards. Het afsluitend souper was mogelijk dank zij de bijeen gelegde voedingsbonnetjes van de clubleden.

Het ledenaantal liep op tot 250, maar de voorbereiding van de Expo '58 dwong tot een derde verhuizing. De club vond onderdak op grond van de familie Balcaen aan de Kaasmarkt te Wemmel. Door 50 clubleden werd 450.000 Fr. verzameld waarmee terreinen en een clubhuis werden opgebouwd, met afbraakelementen van de vorige vestiging.

Dank zij de tennis-boom in de 70-er jaren groeide de club naar bij de 600 leden, 9 buitenterreinen en 2 – later 4 – binnenterreinen en een nieuw ruim clubhuis.

Bron : Laeken Echos – Tweemaandelijks Tijdschrift van de Royal Laeken Tennis Club.

DE BEDEVAART VAN AARTSHERTOGIN ISABELLA MET DE BEGIJNTJES VAN BRUSSEL NAAR O.L.V. VAN LAKEN IN DE HISTORIOGRAFIE

Wim van der Elst

Historici nemen over van hun voorgangers. Een fout in de keten kan aldus een taai leven gaan leiden. Het kan interessant zijn die naar haar oorsprong trachten te volgen.

De eerste in de rij die een boek schreef over O.L.V. van Laken was de plaatselijke pastoor **Laurentius Van Beneden**¹. Het verscheen voor het eerst in 1624 te Brussel, "Bij Huybrecht Anthoon, Boeckdrucker vanden Hove, woonende inden gulden Arent by 't Hoff".

De volledige titel luidde: "*Historie vande Kercke van Christus gewijdt, beelt, draet ende machtighe wercken vande Soete Moeder Godts Maria te Laken, bij Brussel. Met een blinckende gouden keten des lofs Marie*" (tentoonstellingscatalogus "Van de ene kerk naar de andere", Laken, 1997, blz. 65 – voortaan: catalogus).

Het werk is grotendeels een opsomming van mirakels en legenden, en slechts een klein deel behandelt de eigenlijke geschiedenis van Laken, volgens Bousse, archivaris-paleograaf aan het Algemeen Rijksarchief, op een paar gegevens na ten andere helemaal legendarisch.

In 1630 verscheen een tweede uitgave, waarin de "*blinckende keten*", een historisch overzicht van de Maria – verering (niet specifiek voor Laken) werd vervangen door nog meer wonderlijke genezingen.

In 1635 verscheen er een Spaanse vertaling van, onder de auteursnaam **Lorenço Benedio** (catalogus blz. 64).

Wat ons voor ons onderwerp interesseert, staat niet eens in het boek zelf, maar in de "*Epistola dedicatoria*" waarmee de schrijver zijn werk aan aartshertogin Isabella opdraagt, en de ceremonies in herinnering brengt waaraan zij heeft deelgenomen:

"Doen ghy nu onlancx neghen daghen gheduerich het miraculeus beelt, in de kerck van het Baghijn – hoff, ter devotie uytghestelt, seer devotelyck besocht hebt, comende daegelycx te voete over de herde wegghen van uyt u princelyck hoff, tot in de voorseyde kercke, iegelyck voorgaende als eene waerachtige Moeder der Godvruchticheyt. Ende doen ghy, die negen dagen gheeynt zynde het mirakuleus beeldt des Maeghts (d'welck ghy met seer costelyck habydte ende met croonen van seer grooten weerden, blinckende

van costelycke ghesteenten, vercierde) in solemne processie, met seer groote pompe, nae den H. Tempel van Laken, te voet, met allen den edeldom uws hofs ghebrocht hebt, voorgaende een aldersoetste melodye van alle de musiciens uwer capelle; voorgaende item de eerweerdighe Heeren vanden Magistraet van Brussele, ende vergheselschappende oock door U begheerte omtrent 400 Bagijnkens van het Bagijn – hoff van Brussele, de welcke ghy doorluchtiste Vrouwe al te mael met U in de Goddelycke lofsanghen ende inden feestelycken dienst der Missen (den welcken den eerweerdichsten Vader in Christo Jacobus Boon, Erts–bisschop van Mechelen celebreerde) tot een uren nae noen persevererende, tot een eerelyck maeltijt gheroepen ende ontfanghen, soo om U conincklyke ingeboren benevolentie ende liberaelheyt te thoonen; soo oock opdat ghy allen, nu vermaeckt synde, soudt aenlocken, om de dancksegginghen, de Goddelycke lofsanghen ende loven vande H. Maeght (daer uwen gheest nouwelycx noyt af versaet en wordt) te hernemen, d'welck oock geschiet is. De dancksegginghen zijn op een nieuw begonst, de Goddelycke lofsanghen hernomen, ende de Engelsche camere van Godts Moeder is wederom met soeten musiecke vervult gheweest, daer teghenwoordich was een ontallycke menichte des volcx, siende en hoorende, niet sonder beweeghelyckheid des ghemoets ende verwonderinghe des herten."

Ziedaar een beschrijving door iemand die het zelf meegemaakt had. Het getal van de "omtrent 400" begijntjes komt van hem. Merk op dat hij geen jaartal vermeldt, maar het heeft over "onlancx". Is het te gewaagd te suggereren dat latere schrijvers, voortgaande op de uitgave in 1624, er dan maar 1623 van gemaakt hebben?

In elk geval bouwden latere historiografen erop voort. Dat was het geval in 1632 met **Augustinus Wickmans'** "*Brabantia Mariana tripartita*", waarin een hoofdstuk aan O.L.V. van Laken is gewijd (catalogus blz. 60).

Belangrijker is **Joannes Antonius A Gurnez**, met in 1647: "*Laca suburbanum bruxellensis cultu ac prodigies Deiparae a Normannorum temporibus, id est ante omnia Parthenibus aedibus et iconibus miraculosis in Belgio loco clara, celebris, novo studio, illustrata per R.P. Joan. Ant. A Gurnez*"²

L A C A
BRUXELLENSIS SUBURBANVM
CVLTV AC PRODIGIIS DEIPARÆ,
A NORMANNORVM TEMPORIBVS,
ID EST,
Ante omnia Parthenijs ædibus & iconibus miracu-
lofis in Belgio loca clara, celebris,
novo studio illustrata.
Per R. P. Ioannem Antonium à Gurnez, Congregat.
Oratorij Presbyterum.

BRUXELLÆ,
Apud GODEFRIDVM SCHOVARTIVM.
M. DC. XLVII.

68.

68. Page de titre du volume cité par Wauters, se rapportant à l'histoire de Laken, dû à Jean Antoine A. Gurnez, publié à Bruxelles, en 1647, petit in-4°.

69. Page de titre de l'étude consacrée à Laken, dans la *Chorographia sacra Brabantiae...*, d'Antoine Sanderus, inspirée de l'oeuvre susdite de Gurnez, éditée à Bruxelles, en 1659, in- fol..

Antonius Sanderus zou de gegevens over Laken in zijn "*Chorographia sacra Brabantiae*", 1659, van hem overnemen (catalogus blz. 62).

In 1694 volgt **Quentin Hennin**, toen pastoor te Laken, met "*Oorsprongh van de Kercke van Laken, ofte d'eerste Zegenteecken en der christene waepenen onder de Keyser Arnulphus, koningh van Beyeren, glorieuselyck over de 800 jaeren in dese Nederlanden behaelt door de Nederlaege der Noordtmannen, opgerecht ter eeren van d'Alder Heyligste Moeder Godts Maria in Laken, begraefplaats van den roemruchtigsten veld – oversten Hugo*".

Het werkje verscheen hetzelfde jaar ook in het latijn en in het frans, onder een iets minder pompeuse titel: "*L'Histoire et l'origine de l'église de Notre Dame de Lacq*" (catalogus blz. 62). Een

heruitgave verscheen in 1791.

Hennin schrijft dat het Mariabeeld tentoongesteld werd in de Begijnhofkerk, op vraag van de Infante, "*afin qu'elle la pût visiter, comme elle fit neuf jours de suite, sortant de son appartement à pied et s'écartant de la vue du peuple, par les remparts de la ville. Sa neuvaine finie, elle revêtit l'Image miraculeuse d'une robe très précieuse, lui mit en tête une couronne d'or émaillée de diamants et la reconduisit processionnellement à Lacq, avec la même humilité qu'elle l'avait visitée au Béguinage*".

Rond 1710 werd een nieuwe bewerkte uitgave van Hennin's boek bezorgd door een andere pastoor van Laken, **Frans Pleeck**, onder de titel "*Oorsprongh van de Kercke van Laken*" (catalogus blz. 66).

De herinnering aan de bedevaart bleef blijkbaar levendig. In 1785 vermeldt **Abbé Mann** in zijn *"Description de la Ville de Bruxelles"* bij het jaar 1623 als een der belangrijkste gebeurtenissen van het jaar: *"Elle fit vers ce temps un fameux pèlerinage à pied jusqu'à l'église de N. D. de Laeke. Outre les dames de la cour, qui l'accompagnèrent également à pied, elle fut suivie de plus de 400 Béguines: elles dinèrent toutes dans les prairies voisines de l'église et, après les vêpres, elles retournèrent de même à la ville"*.

Men merkt dat het hier al meer dan 400 begijntjes geworden zijn.

Nog in de sfeer van de vrome en godsdienstige literatuur blijven **H. Coeckelberghs**, de eerste pastoor-deken van Laken, in 1874 met zijn *"Kortbondig verhaal der devotie tot O. L. Vrouw van Laken"*, met vermoedelijk franse vertaling in 1893 (catalogus blz. 70) en **P. F. Levauux**, *"Historique de l'église de Laeken et de sa Vierge miraculeuse"*.

Bij Coeckelberghs worden talrijke mirakels beschreven en wordt uitgebreid ingegaan op de weldaden die Albrecht en Isabella voor de kerk van Laken over hadden, maar de processie waar we het over hebben wordt niet vermeld.

Alphonse Wauters (*Histoire des Environs de Bruxelles, 1855, ed. 1972, livre 6 A, blz. 45*), verwijst voor zijn versie naar nog een andere bron: **Geldolphe A. Ryckel**, *"Historia Sanctae Beggae"*, volgens A. Cosyn verschenen in 1631.

"En 1623, elle s'y rendit en pèlerinage, accompagnée des dames de la cour et de plus de 400 Béguines; les musiciens de la chapelle chantèrent pendant la grand – messe, et un dîner fut ensuite servi dans les prairies avoisinantes. Trois tables y étaient dressées: une pour la princesse et sa cour, une seconde pour les Béguines, une troisième pour les musiciens. Après avoir entendu les vêpres, le cortège revint processionnellement à Bruxelles."

Men merkt dat hier nieuwe details opduiken.

In het derde deel van *"Bruxelles à travers les Ages"* van **Henri en Paul Hymans** (blz. 137), citeren de auteurs een **Eugène Maroy**: *"En 1623, l'infante Isabelle, veuve de l'archiduc Albert, accompagnée des dames de sa suite et de plus de 400 béguines, se rendit en pèlerinage à Laeken, où des musiciens de la cour chantèrent une grand'messe. Après l'office, on offrit un banquet aux pèlerins. Trois tables furent dressées dans les prairies. A la première, prirent place la princesse et sa suite; à la seconde, les béguines; à la troisième, les musiciens. Le cortège se rendit ensuite aux vêpres, puis il revint processionnellement à Bruxelles le long du canal, sous les ombrages des tilleuls. On y avait élevé, sur les dessins de l'architecte Francquart, de petites chapelles pour servir de stations pieuses."*

Hier wordt de versie van A. Wauters haast woordelijk gevolgd, met toevoeging van een anachronisme, want de aanleg van de dreef en de bouw van de kapelletjes dateren zeker van na de bedevaart.

In 1904 bracht **Cosyn** (*Laeken Ancien et Moderne*) er – voor het eerst? – een schilderij bij te pas, (blz. 56): *"Après la mort de son époux, en 1623, la très dévote infante Isabelle se rendit en pèlerinage à Notre Dame de Laeken, accompagnée des dames de sa cour et de plus de 400 béguines. Les musiciens de la chapelle chantèrent pendant la grand'messe. Un repas fut organisé dans les prairies avoisinantes. Après avoir entendu les vêpres, le cortège rentra processionnellement à Bruxelles."*

Le peintre des archiducs, Pierre Snayers, a rappelé le souvenir de cette procession solennelle, dans un beau tableau acquis, dans ces derniers temps, par le Musée de Bruxelles. L'interprétation du sujet doit être fantaisiste. On ne pourrait s'expliquer autrement qu'on y vit la drève Sainte – Anne, ouverte six ou sept ans après l'époque du pèlerinage."

Ook de historiografen van aartshertogin Isabella vermelden de gebeurtenis.

Ch. Terlinden (*L'Archiduchesse Isabelle, Notre Passé, Brussel, 1943*, blz. 96 – 97) schrijft, wellicht in navolging van Villermont (*L'Infante Isabelle, gouvernante des Pays-Bas, 1912*): *"Un tableau de Van der Horst, à l'Hotel de Ville de Bruxelles, nous a conservé le souvenir de ce pèlerinage fait en 1623 à Notre-Dame de Laeken par l'infante, précédée de 500 béguines, accompagnée de toute sa cour et suivie des archers de sa garde"*.

Daarmee zitten we al aan 500 begijnen.

De catalogus van het Museum van de Stad Brussel (*het Broodhuis*) zegt bij dit schilderij (1992, red. Arlette Smolar-Meynart, Anne Deknop, Martine

Vrebos, blz. 173 – 174 en afb. cat. III.5.16): *“Isabella organiseerde in 1622, een jaar na de dood van haar echtgenoot, een processie naar de O.L.V. Kerk van Laken. Op haar verzoek had men het mirakuleus 13^e eeuwse Mariabeeld een tijdlang in de brusselse begijnhofkerk geplaatst, zodat ze het dagelijks kon bezoeken. Ze schonk het een nieuw kleed en een met diamanten bezette gouden kroon.*

N. Van der Horst (1598 – 1646) schilderde de plechtige optocht waarmee het beeld naar Laken werd teruggebracht. De aartshertogin, die een zwarte sluier draagt, wordt door 345 Brusselse begijnen voorafgegaan. Daarnaast lopen ook haar edeldames en de muzikanten en hellebardiers van het hof in de processie mee”.

Hoe komen we hier ineens aan 1622 en het merkwaardig precies getal van 345 begijnen?

En de verwarring duurt voort. In de Europalia-catalogus Luister van Spanje, (Brussel 1985, 92, blz. 604 – 605), schrijft **Arnaut Balis** bij het schilderij van Snayers: *“men neemt in ‘t algemeen aan dat hier een bedevaart is afgebeeld die Isabella in 1623 zou ondernomen hebben om de bescherming van O. L. V. af te smeken voor de Zuidelijke provincies, opnieuw bedreigd door het Noorden na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand. Dreef en St. Annabron zijn afgebeeld zoals ze enkele jaren later er uitzagen. Er werden voor de aanleg van de dreef nog terreinen onteigend in 1631, dus is het schilderij zeker van nadien. Ofwel is het een bedevaart van in 1632.”*

In de tentoonstellingscatalogoog Albrecht en Isabella, (Brussel, 1998), geeft **Luc Duerloo** bij ditzelfde schilderij (nr. 391) geen jaartal van de bedevaart, maar dateert het ook na 1631.

In het recent in afleveringen verschenen geïllustreerd werk *“Waar is de tijd – Brussel”* heet het in aflevering 16 (blz. 376), bij het schilderij van Van der Horst, dat Isabella in 1622 zelf de *“beeweg”* had afgelegd, vergezeld van hofdames en 400 begijntjes. In aflevering 17 (blz. 399) wordt dan weer een bedevaart naar de Sint-Annakapel te Laken vermeld met koud buffet in het gras en muzikanten, in 1623.

In onze eigen LACA-Tijdingen is hier ook al meermaals op teruggekomen. In 1995 (jg. 7, nr. 1, blz. 10) vermeldt **G. Vanden Bussche** dat de Infante Isabella in 1623 processiegewijs naar O. L. V. van Laken trok, samen met haar hofdames en met meer dan 400 begijnen. In 1999 (jg. 10; nr. 3 – 4, blz. 11 – 14) behandelde wijlen **H. Verstraete** zowel het schilderij van Snayers, dat de inhuldiging van de Vijf-Wonden-put in 1625 zou voorstellen,

als dat van Van der Horst met de aankomst van de aartshertogin aan de kerk van Laken in 1623.

Het is merkwaardig dat we tot hiertoe nergens de verdienste erkend vonden van A. Cosyn, die in de eerste jaargang van *“Le Folklore Brabançon”* (1922, nr. 4, blz. 97 – 105), de juiste datum – 4 juni 1622 – en het juiste aantal begijntjes – 345 – bekend maakte en daarmee een en ander uit zijn werk van 1904 rechtzette.

Hij kon dit doen dankzij een in de Koninklijke Bibliotheek bewaard exemplaar van *“Nieuwe Tijdinge”* van **Abraham Verhoeven**, van 21 juni 1622, zodat we hier werkelijk van een ooggetuigenverslag heet van de naald mogen gewagen³.

Ondermeer omwille van de beschrijving van het “banket” verdient dit stuk aan de vergetelheid ontrukkt te worden.

Laat ons reeds zeggen dat het doorging in de boomgaard van “De Wildeman” (zie hierover G. Abeels in LACA jg. 10, nr. 2, 1998, blz. 14 – 17: Een weinig bekende herberg: De Wildeman).

Merkwaardig is ook dat op het einde vermeld wordt dat drie of vier verschillende schilders in officiële opdracht het gebeuren vastgelegd hebben op schetsen, om later uit te werken tot schilderijen. Zouden de behandelde werken van Snayers en Van der Horst daarbij horen?

TIJDINGHE UIT BRUSSEL (1622).

Goeden vrient alsoo Vlieden curieus sijt om eenighe waerheyt van nieuwicheyt te weten, soo suldij verstaen, 't sedert dese leste daghen alsoo de brant-stichters van Hollandt gecomen sijn hier in Brabandt, soo hadden hun de religieusen, van Laken hier buyten de stadt Brussel met het beeld van onse L. Vrouwe hier binnen Brussel geritireert.

Soo is den vierden Junius 1622, het selve beelt wederom naer Laken ghedraghen met processie, waer dat allen de religieusen vrouwen oft bagijnkens van dat clooster met haer nonnedoecken mede ginghen, sterck sijnde drij hondert 45. De magistraet van Brussel ginghen mede met roode stockxkens in haer handen, met de stadts knapen, doen volchden 24 bagijnkens met witten maechden, wasse keerssen al brandende, daer nae die speel-lieden van den hove, doen die musiciens van 't hoff, doen die heeren van 't clooster met den pastoor van Laken, ende daer naer veel edel-lieden van 't hoff, doen volchden onse L. Vrouwe van Laken, de welcke ghedraeghen wert van de opperste van 't clooster met andere bagijnkens.

Doen volchden die doorluchtige Hertoginne met allen die staet-dochters, ende menichte van volc met groote devotie ende gingen soo tot Laken binnen die kerck, ende aen de deure van de kerck stont sijn Excellentie marquis Spinola, met noch eenen grooten heer, elck met een geladen roer in de hant om datter gheen menichte van ghemeyn volck en soude in comen, den Eerts-bisschop van Mechelen stont in de kerck met den archidiaeken, daer passeerden allen de religieuzen voorbij ter weder sijden tot in sinte Barbelen-choor, alwaer den heere pastoor was.

Den eerts-bisschop dede de misse inden hoogen choor, ende als die ghedaen was, soo heeft de Hertoghinne begheert dat allen de bagijnkens tot Laken souden blijven eten alwaer sij een princelijcke maeltijt hadde doen bereyden, doen werden de voors. Bagijnkens alle gheconvoyeert met die hellebaerdiere van Hare hoocheden, ter plaetsen daer de maeltijt bereyt was d'welck was inden Wildeman, alwaer achter inden bogaert vier tafels gedeckt waren onder den blauwen hemel met schoon fijne witte ammelakens, daer op tenne telliooren, met elck een witten broot doen ginck elck sitten naer sijn liefste, ende alsoo het vischdach was ende saterdach werden wel ghetraecteert, de hellebaerdiere van hare Hoocheden met den hoofmeester dienden de tafelen, int eersten eyeren ende abberdaen, ende soeten salm, steur ende kerpers, pladijsen ende menichte van allen soorten ghebacken visch, ende rijs, seer manifieck.

Den dranck was int eersten van de maeltijt wit bier, terstonts daernaer soo veel wijn als een ijegelyck begheerde.

Het tweede gherecht was sallaet, ende salms pasteyen, ende room oft saen keesen, ende beschuyt, alderhande gheback van suycker, rosijnen, gepelde amandelen, appelen, ende ander fruyt seer princelijck, ende als de religieusen int beste waren van de maeltijt soo quam den oppersten met den cappelaen, om de religieusen te sien eten, ende seyden datse noch vrolijck souden wesen want in den hof en mochten gheen vremde lieden comen of hovelingen dan die hellebaerdiere, ten lesten lieten sijn volck in comen alle die begheerden, daer waren ter tafelen oock carpers pasteyen, andere pasteyen van alle soorten van gheback van visch, ende die speel-lieden van den hove hebben gespeelt achter die tafel soo langhe als die religieusen aten, de Serenissime Infante sondt eenen hovelinck ende dede ontbieden datse vrolijc souden wesen ende dat de Infante eens al t'samen brochte, de religieusen gheten hebbende seyden de gratie ende vertroocken heen, de welcke waeren 345 sterck, ende ginghen al t'samen naer de kercke, alwaer de Infante oock ghecomen is, alwaer des savonts het lof ghesonghen wert, ende daer naer ginghen allen de religieusen naer huys met de heeren, ende de Serenissime Infante is wederom naer Brussel ghereden.

Dese maeltijt werd ut gheteekent van drij oft vier diversche schilders soo de religieusen aen tafel saeten d'welck men vermeynt de schilderye naer Spagnien sal ghesonden worden, want het gedaan wert door oordre.

Hier mede is dit gheeyndicht van alle de spijsse te schryven oft gherechten die daer gheweest sijn ter tafelen was onmogelijck want het was een royael banquet, al hadde men gheenen hongher ghehadt, men soude wel appetijt ghecreghen hebben oft ten minsten wat ghemoghen hebben. Godt wilt de Serenissime Infante bewaeren ende lanc laten leven. Amen. Met allen den catholycke princen ende heeren ende dat wij moghen sien ten onder gaen de rebellen die de landen soecken te bederven ende destrueren.

Finis

(Nieuwe Tydinge – Nr. 88 – Eerst ghedruct den 21 juni 1622 – T'Hantwerpen, bij Abraham Verhoeven, op de Lombaerde Veste, inde gulde Sonne)

WAAROM DIE SPECIALE DEVOTIE VAN DE AARTSHERTOGEN IN LAKEN ?

Het was ook de tijdgenoten opgevallen, zoals we reeds zagen. In 1650 schreef een **pater Maillard**: "*Notre Dame de Lacken, déjà connue au temps de Charlemagne. Nos bons princes Albert et Isabelle y allaient en pèlerinage à chacune des fêtes de la Vierge. C'est là qu' Albert, déjà malade et exténué de forces, vint implorer l' assistance de la Mère de Dieu pour ses derniers moments.*"⁴

Anderen legden wat meer de nadruk op het mondaine van het gebeuren, zo een ooggetuige uit het midden van de XVIIe eeuw: "*Notre Dame de Lacq est l' objet d'une dévotion particulière tous les samedis et on y voit beaucoup de dames de la Cour et autres y aller faire leurs prières avant que d'aller au cours qui se fait dans la ville et tout proche cette porte de Lacq.*"⁵

Maar er was meer aan de hand. Weliswaar beperkte de Mariaverering van de Aartshertogen zich niet tot Laken. Puteanus zegt in zijn beschrijving van Brussel uit 1646 dat zich beelden van de Heilige Maagd bevonden in zeven kerken te Brussel. En de Aartshertogen hadden in de kapel 'Petit Montaigu' in hun jachtslot van Mariemont plechtig de eed afgelegd dag en nacht kaarsen te laten branden voor de beelden van de Heilige Maagd in volgende zeven plaatsen: Scherpenheuvel, Halle, Laken, Foy, Chièvres, Binche en de kapel van het Heilig Sacrament in Sint Goedele. Die verering begon op 1 september 1620 en eindigde op 30 april 1634.⁶

Onze pater Maillard had het in 1650 ook opgemerkt : "*Je tiens la ville de Bruxelles plus célèbre, pour ce que la Mère de Dieu y a choisi tant de demeures, et y a posé son tabernacle, que pour le palais et la demeure des*

Roys! (...) Toute la ville semble être composée de confréries, sodalitez, congrégations et assemblées, pour le service et l' honneur de Notre-Dame."

Duerloo suggereert dat de Aartshertogen misschien reeds in 1602 lid werden van de Brusselse confraterniteit van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën, omdat ze dat jaar aan de kerk van Laken een glasraam schonken met de voorstelling ervan.⁷

Maar hij heeft ook ontdekt dat de pauselijke nuntius in 1601 al Rome op de hoogte bracht dat Albert en Isabella, waarvan de onvruchtbaarheid aanleiding gaf tot bezorgdheid, de gewoonte hadden aangenomen elke zaterdag naar het schrijn van Laken te wandelen.⁸

En nog explicieter is **Christopher Brown** wanneer hij schrijft (wij vertalen) : *"De kerk van Laken genoot een speciale verering door de Aartshertogen. Ze was ontwijfd geworden door Calvinistische beeldenstormers in 1581 en nadien gerestaureerd en opnieuw gewijd door de Aartshertogen. De kerk had twee relieken die mirakels verrichtten, waardoor ze een van de belangrijkste bedevaartplaatsen uit de Zuidelijke Nederlanden was: een laat-middeleeuws beeld van de Heilige Maagd en een draad waarmee deze het grondplan van de kerk had vastgelegd toen ze, vergezeld van de Heilige Barbara, aan de werklui verscheen. Men geloofde dat deze draad de kracht bezat om onvruchtbare vrouwen zwanger te maken. Albert en Isabella waren beiden in hun dertiger jaren toen zij huwden in 1598, en zij waren zeer bekommerd om kinderen te krijgen en zo hun dynastieke positie als quasi onafhankelijke regeerders van de Zuidelijke Nederlanden veilig te stellen. In de jaren na haar huwelijk ondernam Isabella vele uitstappen van het paleis in Brussel naar Laken om de draad rond haar buik te laten winden in de hoop dat ze zo in verwachting zou geraken. In 1601 vertelde men dat ze elke week Laken bezocht."*⁹.

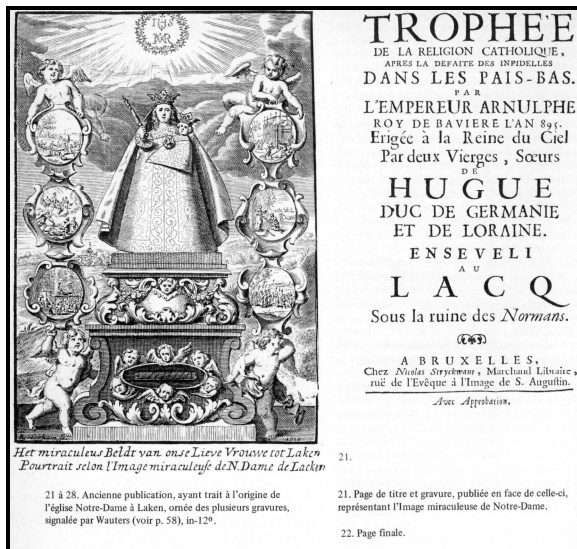
Het mocht niet baten. Met de loop der jaren zal Isabella de hoop wel opgegeven hebben, maar haar devotie voor onze Lieve Vrouw van Laken verminderde daarom niet. Na het overlijden van Albrecht in 1621 bleef zij ermee doorgaan.

Het is echter wel mogelijk dat de concrete aanleiding voor de bedevaart van 4 juni 1622 lag in de gebeurtenissen van mei 1622, toen er kritiek op haar geïnfuseerd werd omdat zij niet bij machte was gebleken het platteland te beschermen tegen een plundertocht door Staatse troepen van Frederik Hendrik.¹⁰

De herinnering aan en het geloof in de mirakuleuze vruchtbaarheid gingen echter niet verloren, zeker niet onder het volk. Het is eigenaardig dat pastoor-deken Coekelberghs er in zijn 'Kortbondig verhaal' uit 1874, dat alles behalve 'kortbondig' is in het relaas van vele mirakelen, niets over zegt. Maar misschien was het in de Victoriaanse tijd een onderwerp dat taboe was.

Maar niet in het volksgeloof. **Alfons De Cock** tekende in zijn 'Volksgeneeskunde in Vlaanderen' uit 1891 iets vertederends uit de volksmond op. De Duitse folklorist **Reinsberg-Düringsfeld** had in een werk geschreven dat te Laken die draad nog bewaard werd, en het vermogen zou bezitten om een gelukkig kinderbed te bezorgen. "Dat O. L. Vrouw aldaar door de kinderloze echtgenoten aangeropen wordt, blijft bij de geleerde schrijver onvermeld. Menige bedevaarder prevelt, bij de driemaal herhaalde ommegang, dit betekenisvol gebed :

**Onze Lieve Vrouw van Laken,
Laat ons toch een kindeken maken ;
Niet te grof of niet te fijn,
Gelijk een kindeken moet zijn."** ¹¹

LACA PARTHENIA
 MARIANI CVLTVS ANTIQVITATE,
 ET MIRACVLORVM GLORIA ILLVSTRIS
 QVAM
 E MAJORIBVS EIVSDEM ARGVMENTI COMMENTARIIS
 NVPER EDITIS,
 IOANNIS ANTONII A GURNEZ
 PRESBYTERI ORATORIANI
 HIC BREVIOREM, ALIBI AVCTAM,
 ET IMAGINIBVS ÆNEIS ORNATAM,
 RVRSVS IN LVCEM EDVCIT
 ANTONIVS SANDERVS PRESBYTER
 Iprensis Ecclesie Canonicus, nuper &
 Pœnitentiarius.

BRVXELLÆ,
 Apud Philippum Vleugartium. M. DC. LIX.

¹ Een goed overzicht van de oudere historiografie in A. Bousse, De Onze Lieve Vrouwe Kerk van Laken, in Eigen Schoon en De Brabander, jg. XIX, 1936, blz. 209 – 221.

² Over J. A. A. Gurnez: H. Verstraete, Een woordje over de Middeleeuwse tijd van Laken, in LACA Tijdingen, jg. 5, 1994, nr. 3, blz. 25 – 27.

³ Abbé Mann kende nochtans de "gazet" van Verhoeven. Bij het jaar 1651 noteerde hij: "Le 5 janvier parut la première gazette en langue françoise à Bruxelles, imprimée chez Guillaume Scheybels. Il y eut pourtant une courante ou gazette Flamande bien longtemps auparavant à Anvers: on en voit dès l' an 1610, composé par Abraham Verhoeven, avec la devise "den tijdt sal leeren". Over A. Verhoeven: Prof. Dr. Theo Luykx, De eerste gazettiers en hun kranten in de Spaanse Nederlanden, Handelingen XVIII der Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, 1964, blz. 231 – 247. Voor Brussel: Dr. M. Cordemans: Het oudst – bewaarde nieuwsblad te Brussel, in Eigen Schoon en De Brabander, jg. XVII, 1934, blz. 241 – 263.

⁴ Geciteerd in "La Belgique, Jardin Fleuri de Marie", édition de l' Action Catholique, 1921

⁵ Duplessis l' Ecuyer, "Voyage dans les Pays-Bas espagnols et l'évêché de Liège", manuscrit uit het midden van de XVIIe eeuw, maar voor het eerst gepubliceerd in Revue de Bruxelles, octobre 1841. Aangehaald door Charles Pergameni in "La Psychologie Bruxelloise. Contribution historique", in: Annales de la Société Royale d' Archéologie de Bruxelles, 1937, tome 41 , blz. 181. Pergameni voegt er aan toe: "*il nous apprend aussi que la Drève Sainte-Anne est l'endroit où les dames se vont promener à pied après avoir fait leurs prières et là prendre le frais en temps d'été.*"

⁶ Piet Lombaerde, "Dominating space and landscape", in "Albert & Isabella – Essays", edited by Werner Thomas and Luc Duerloo, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, 1998 (voortaan: Essays) blz. 181, die verwijst naar de Villermont, "L'Infante Isabelle gouvernante des Pays-Bas", 1912, tome II, blz. 58.

⁷ Luc Duerloo, "Archducal Piety and Habsburg Power", in: Essays, blz. 272.

⁸ Ibidem, blz. 72, met verwijzing naar: A. Louant (ed.): "Correspondance d'Ottavio Frangipani, premier nonce de Flandres (1596-1606)", Analecta Vaticana – Belgica, 2^e serie: Nonciature de Flandre, III, Brussel, 1942, blz. 192-193.

⁹ Christopher Brown, "Rubens and the Archdukes", in: Essays, blz. 125. De auteur stelt dat het bekende landschap van Rubens, "De boerderij te Laken", in de Engelse koninklijke verzameling, omstreeks 1618 geschilderd, een allegorie op de vruchtbaarheid is en dat de kerk van Laken er speciaal met die bedoeling op afgebeeld werd. Het schilderij zou ook de hernieuwde vruchtbaarheid van de Zuidelijke Nederlanden onder de weldoende regering van de Aartshertogen en onder de zegen van de Heilige Maagd in de jaren na het sluiten van het Twaalfjarig Bestand verbeelden. Zie voor dit schilderij ook: Robert Van den Haute, "Rubens à Laeken", in Folklore Brabançon, nr. 267, september 1990, blz. 253-263.

¹⁰ Cordula Schumann, "Court, City and Countryside", in: Essays, blz. 158, onder verwijzing naar: J.S. Fishman, "Boerenverdriet: Violence between Peasants and Soldiers in Early Modern Netherlands Art", Ann Arbor Michigan, 1979, blz. 126-127.

¹¹ A. De Cock, Volksgeneeskunde in Vlaanderen, blz. 46-47. Ook aangehaald door Prof. Dr. Robert Foncke, "Idylle vom Bodensee", 1922, blz. 73. Dat Prof. Foncke tientallen jaren, tot zijn dood in 1975, in Laken gewoond heeft, geeft hier een bijzondere betekenis aan.

GESIGNALEERD: MEMORIEN EN ANNOTATIEN VAN FRANCISCUS VAN DER MEREN

Wim van der Elst

Na de uitgave in 1998 door de vzw. St. Pieterscentrum – Jette van “900 Jaar christelijke aanwezigheid te Jette”, brengt pastoor Guido van de Cauter ons nu een prestigieuze editie van een manuscript bewaard in het parochiearchief, van de hand van de koster van Jette – Ganshoren, Franciscus van der Meren (1701-1784, koster van 1721 tot 1784).

De originele tekst wordt op 125 p. in facsimile weergegeven, met telkens op de pagina daarnaast een leesbare omzetting (van de hand van M.L. Jans-Van Roy, lid van VVF Brussel) met commentaar en voetnoten. Met de historische inleiding en de vele illustraties, in totaal 266 p.

Het is een merkwaardig document, waarin deze koster, op verschillende tijdstippen van zijn leven, heeft opgetekend wat hem belangrijk leek. Dat is zowel een overzicht van zijn eigen familie (een zoon zou hem in 1784 opvolgen als koster), als zeer gedetailleerde beschrijvingen van de plichten maar vooral de rechten (!) van de koster, uitgebreide inventarissen van het kerkbezit aan meubelen, kunstwerken, misgewaden, enz. Ook de afbraak van de oude en de bouw van de (toen) nieuwe kerk van Jette worden beschreven.

Maar er loopt door het boek ook een kroniek van de belangrijkste gebeurtenissen uit die jaren. Eerst de naweeën van de oorlogen van Lodewijk XIV, met het bombardement van Brussel in 1695, dan een sinds mensenheugenis niet voorgekomen lange periode van vrede onder het Oostenrijks bewind, tot in 1746 de oorlogen van Lodewijk XV beginnen.

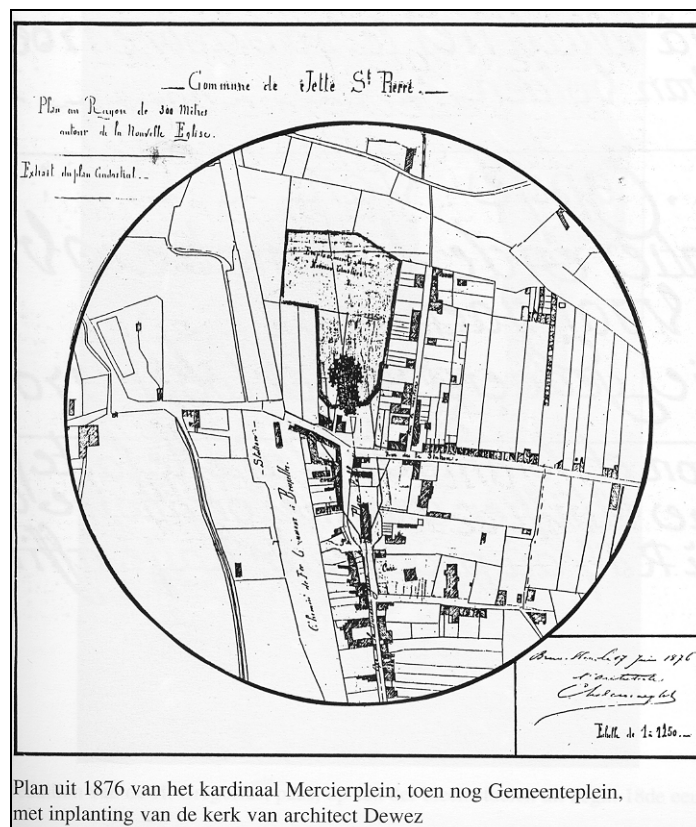
Onze koster geeft vooral details van wat er in de omgeving voorviel, ook te Laken, van krijgsgewoel maar ook van natuurverschijnselen als een zonsverduistering, hevige onweders, aardbevingen, het verschijnen van een komeet in 1744, ziekten onder de mensen of het vee, enz. Verschillende keren worden ook bedevaarten naar O.L. Vrouw van Laken vermeld, om een weersverbetering bij een dreigende misoogst af te smeken.

De commentaren en voetnoten bij de tekst zijn verhelderend, maar soms wel wat onnauwkeurig. Zo wordt bv. bij het vergaan van de “heude” van

Antwerpen op 2 december 1740 gezegd dat dit type schip de binnenwateren bevoer en wellicht ook Brussel aandeed. In werkelijkheid ging er een trekschuit langs de vaart van Brussel tot aan de monding in de Rupel, waar de passagiers moesten overstappen op de "heude", een zeilschip dat via de Rupel en de Schelde naar Antwerpen voer, een gevaarlijk traject, waar meermaals ongevallen gebeurden. En het doet ook wat slordig aan bij de bibliografie de naam van Joseph ipv Jan Verbesselt te zien staan!

Maar we willen geen spijkers op laag water zoeken in dit overigens prachtig uitgegeven boek.

Het kan bekomen worden door overschrijving van 15,37 € (incl. verzendingskosten) op de rekening van "Boek van de koster – 1090 Jette" nr. 437-0190431-58 met vermelding van naam en adres en gewenst aantal.

Plan uit 1876 van het kardinaal Mercierplein, toen nog Gemeenteplein, met inplanting van de kerk van architect Dewez

Nieuwsmededeling uit Gemeenschapscentrum Nekkersdal

1. Het Lakense wijkcomité "Donderberg" organiseert in samenwerking met GC Nekkersdal een geleid bezoek aan het Sint-Annakwartier, gelegen aan de Sint-Annalaan, op zaterdag 19 oktober om 14 uur. Belangstellenden van LACA kunnen eveneens aan dit bezoek deelnemen mits te reserveren: tel. GC Nekkersdal 02/420.56.56
2. In het eetcafé "Het Warm Water", dat al veel langer dan vandaag het Brussels dialect alle eer aandoet, brengt stand-up comedian Adam Coppens nu de show "**Amadeus Amadeus**". Hij doet dat in het rasechte Brussels Vloms... "Ik zen gebaure veu de mense te door lache!"
Op zondag 20 oktober e.k. om 15.00 uur treedt hij op in Nekkersdal!
Een niet te missen evenement.

Tickets: 7,5 € Reservatie: GC Nekkersdal tel. 02/420.56.56
Toegang: Schildknechtstraat 26 (zijstraat van E. Bockstaellaan), 1020 Laken.

INHOUD

Ten geleide	L. Candau	1
Omtrent monumenten, gedenktekens en ereperken voor militaire en burgerlijke slachtoffers van beide wereldoorlogen in Laken	L. Candau	5
Royal Laeken Tennis Club: bijna een eeuw tennis	J. Fransman	15
De bedevaart van Aartshertogin Isabella met de begijntjes van Brussel naar O.L.V. van Laken in de Elst historiografie	W. vander Elst	17
Gesignaleerd: Memoriën en Annotatiën van Franciscus van der Meren	W. vander Elst	30
Nieuwsmededeling uit Gemeenschapscentrum Nekkersdal		32